

DILAFGOR IJODIDA MUNOJOT JANRINING TASAVVUFIIY ASOSLARI VA POETIK TALQINI

Muallif: Sobir Mansurov¹

Affiliyatsiya: ToshDO‘TAU katta o‘qituvchisi¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20196019>

ANNOTATSIYA

XX asr boshlarida yashab ijod qilgan ma‘rifatparvar ijodkorlar adabiy merosini o‘rganish borasida qator ilmiy va amaliy ishlar amalga oshirildi. Biroq bu davr adabiyoti bo‘yicha tadqiqotchilarini kutayotgan mavzular talaygina ekani ham ayni haqiqatdir. Dilafgorning “Gulshani Dilafgor” to‘plamidagi lirik asarlarni adabiyotshunoslik hamda adabiy manbashunoslik va matnshunoslik yo‘nalishida erishgan so‘nggi yutuqlar asosida tadqiq etish dolzarb ilmiy vazifalardan.

Kalit so‘zlar: “Gulshani Dilafgor”, diniy-ma‘rifiy, “munojotlar”, “majoziy yo‘l bilan boruvchi ilohiy ishq”.

Dilafgor ijodidagi lirik asarlarni o‘rganish asnosida shu narsaga guvoh bo‘ldikki, shoir madrasa tahsilini ko‘rgan fozil, nuqtadon, she‘r ilmidan xabardor inson bo‘lib, asarlarida o‘z iste‘dodi va salohiyatini ko‘rsata olgan. Dilafgor o‘zbek mumtoz she‘riyatida shoirlarga yo‘ldosh bo‘lib kelgan mavzularni chetlab o‘ta olmadi. U ham o‘zidan oldin qalam tebratgan salafarlari an‘analarini davom ettirishda o‘z davri ilg‘or g‘oyalariga tayandi. Shoir she‘riyatining mavzu ko‘lami keng va rang-barangdir. Dilafgor lirik asarlarining kattagina qismini g‘azallar tashkil qilgan bo‘lib, ular ifoda shakli hamda mavzusiga ko‘ra ham turlichadir. Ma‘lumki, Dilafgor yashagan davr adabiyotimiz tarixida “Milliy uyg‘onish davri” deb yuritiladi. Albatta har bir ijodkor asarida u yashagan davr, muhit qaysidir jihati bilan bo‘y ko‘rsatadi. Biz bu holni Dilafgor ijodida ham yaqqol ko‘rishimiz mumkin. Shunga ko‘ra shoir lirik asarlari mavzu ko‘lamini tasavvufiy ruh va mazmunni ifodalovchi, diniy-ma‘rifiy, ilm - ma‘rifatni tarannum etuvchi, sevgi-muhabbat kuylangan, ijtimoiy muammolar yoritilgan she‘rlar tarzida ajratish mumkin. Dilafgor Yaratganga chin e‘tiqod qilish barobarida o‘z gunohlarini kechirishini so‘rab munojotlar bitgan:

G‘aribmen, benavoman, g‘am bila qadim duto, yo Rab,
Junun dashtida yotgan muztarib holim tabo(h), yo Rab.

Karamlik podshohim, sendin o‘zga takyagohim yo‘q,
Tilab matlabni keldim dargahingga men gado, yo Rab.

Tanimni dog‘i hijron o‘rtadi, jismim kabob o‘ldi,
Bu hijron otashin qildi yurak-bag‘rim ado, yo Rab.

Bu g‘am zindonida qoldim, najot izlarga ojizman,
Tufayli zoti poking aylagil g‘amdin raho, yo Rab.

Dilafgor bir necha munojotlar turkumini yaratdi. Shoir munojotnomalari ham mumtoz adabiyot vakillari asarlari singari bir qator fazilatlaridan xoli emas. Ana shunday xususiyatlardan biri - bandaning chin dunyoga imon bilan borishi masalasidir:

Beadad qilg'on gunohim barchasi senga ayon,
Hojat izhor emastur bir-birin qilmoq bayon,
Fe'l-u atvorimg'a loyiq jurm-u isyonim garon,
Iltijo qildim bahaqqi jumlai payg'ambaron,
Aylasam rihlat bu olamdin, yiborg'il boiymon.
Bandalik lofini urdum, qilmisham koni zarar,
Yo'q vale sha'nimda hech toatu ibodatdin asar,
Nafsi shayton birla bo'ldum, dilda yo'q xavfu xatar,
Ey Xudoyo, sen erursan osiylarg'a mehribon,
Aylasam rihlat bu olamdin, yiborg'il boiymon...
Tavba qildim, tavbai maqbuli hidoyat aylagil,
Fazlu ehsoning man osiyg'a inoyat aylagil,
Bul munojoti Dilafgorni ijobat aylagil,
Rabbano, fag'firlano, ey Xoliqi har du jahon,
Aylasam rihlat bu olamdin, yiborg'il boiymon.

Musulmon Sharqida chahoryori bosafolar aytgan hikmatli gaplari mazmunida asarlar bitish an 'anaga aylanganligi ma'lum. Masalan, Hazrati Ali (karamallohu vajhahu)ning "Nasr ul-laoliy" asaridan ilhom olgan mutafakkir shoir Alisher Navoiy o'zining "Nazmu-l-javohir" deya so'z duru javohirlarini tergan. Dilafgor ham Hazrati Abu Bakr Siddiq munojotlariga taxmis bog'lagan. Bu taxmis shoirning Allohga bo'lgan chin tavbasi, tavallosi, ixlos bilan aytgan munojoti sifatida jaranglaydi.

Kech gunohimni bahaqqi Hazrati Odam xalil,
Aylama mahshar kuni sharmandai xoru zalil,
Dargohingdin iltimosim shul bahaqqi Jabrail,
Xuz bilutfik, ya Ilahiy, man lahu zodu qalil,
Mufli-san bis-sidqi ya'ti 'inda babak, ya Jalil.

Chunki u, bechora, g'arib, gunohkor, xor bandangdir[1:50]. Dilafgor payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.)ga chin ummat ekanidan sarvari koinotga bag'ishlab munosib na't bag'ishlaydi.

Zihi shohi arab, mohi ajam, ul sayyidi barno,
Xudo Qur 'onda aydi vasfinga "Yosin" ilan "Toho".
Jamoli nuri "Vash-shams"ki, mozog' ul-basar hazrat,
Muborak GESui hazratki, "Val-layl iza yag'sho".
Tamoman anbiyolar shahsuvori sayyidi olam,
Gadoyi ostoni bo'lsa yuz Iskandaru Doro.

"Tasavvuf musulmon Sharqi mamlakatlari ijtimoiy va ma'naviy hayotiga chuqur kirib bordi. Fan, madaniyat va adabiyot rivojiga katta ijobiy ta'sir ko'rsatdi. XI asrdan boshlab Sharqning deyarli barcha nufuzli shoir va yozuvchilari, mutafakkir va

olimlari tasavvufdan oziqlanib, uning insonparvarlik va haqsevarlik g'oyalaridan ruhlanganlar. Shuni nazarda tutib, atoqli olim Ye.E.Bertels o'tgan asrning boshidayoq qayd etgan edi: "Tasavvuf adabiyotini o'rganmasdan turib, o'rta asrlar musulmon Sharqi madaniy hayoti haqida tasavvurga ega bo'lish mumkin emas. Bu adabiyotdan xabardor bo'lmasdan Sharqning o'zini ham anglash qiyin[2:4]", – deya ta'kidlagan edi tasavvufshunos olim N.Komilov. Shoir Dilafgor ham bir musulmon kishisi sifatida tasavvufiy asarlardan bebahra qolishi, undan ilhomlanmasligi mumkin emas edi.

Bandasan, ey dil, rizoyi Rabbanoni izlagil,
Ummat o'lsang, sarvari haq Mustafoni izlagil.
Misli Adhamdek bu olam nash'asini tark etib,
Oh urub yig'lab, haqiqiy podshohni izlagil.
Yotma sen tokay bu g'aflat xobida rohat bilan,
Ey Dilafgor, yo'l xatarlik, yo'l adashgan vaqtda,
Qo'l tutarga rahnamo pir-u Xudoni izlagil.

Dilafgorning ushbu g'azalida "Ibrohim Adham singari podshoh bo'lsang ham bu dunyoning jilvalariga uchma, uni tark et, haqiqiy dunyo rohati senga ko'proq kerak bo'ladi oxiratda" degan g'oya ilgari surilgan bo'lib, bunday fikrlar har qanday davrda ham o'z qimmatini yo'qotmaydi. Shoirning quyidagi she'ri ham ayni shu yo'nalishda bitilgan:

Bu olam ayshi, ey tan, xasta yotganingg'a arzirmu?
Hayoti jovidoning bir kun o'lganingg'a arzirmu?
Bu besh kunluk jahon ichra tamomi mulku ashyolar,
Ketar vaqtida qilg'on ohu afg'oningg'a arzirmu?
Tiriklikda bu mingan markabing, ey bandai g'ofil,
Gunah birla kechurgan moh-soling osiy Dilafgor,
Borib mahsharda el ichra uyolganingg'a arzirmu?

Dilafgor she'rlarida turk elining mashoyixi Yassaviy hikmatlari mavzulari ohangini ham kuzatish mumkin. Inson oxir qilar ishi "to'rt oyoqli cho'bin ot"ga tushishi achchiq haqiqat ekanligini tan olmay iloj yo'q.

Dilafgor ijodini ilmiy kuzatishlardan quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

"Gulshani Dilafgor" to'plami noshirlari Dilafgor ijodida Muqimiy, Xislat, Kamiy kabi shoirlarning ta'siri kuchli bo'lgan degan xulosalarga kelishsada, aslida shoir she'riyatining mavzu ko'lami ancha kengroqdir. Dilafgorning haqiqiy musulmon farzandi sifatida hazrati Abu Bakr Siddiq munojotlariga taxmis bog'laganligi ham bunga dalildir.

Dilafgor g'azallarida ilohiy muhabbat, so'fiyona sevgi motivlari ham kuylanadi. Shoir aksariyat she'rlarida yer go'zaliga murojaat qilayotgandek bo'lsada, aslida ularda Yaratganga bo'lgan sevgisini izhor qiladi.

Shoir she'riyatining mavzu ko'lami yanada kengroq ekanligi ma'lum bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mamatqulov A., Jo'raev J. Dilafgor va uning adabiy merosi haqida. // Gulshani Dilafgor. – Toshkent: MUMTOZ SO'Z. 2011. –B.50.
2. Komilov N. Tasavvuf. –T.: "Movarounnahr"– O'zbekiston NMIU. 2009. – B.77.

3. Is'hoqov Y. So'z san'ati so'zligi. – T.: Zarqalam, 2006. – B. 285.
4. Gulshani Dilafgor. – Toshkent: MUMTOZ SO'Z. 2011. –B.103.